

Opgaven Hilbert-ruimten en kwantummechanica (2006)

Altijd: Opgave 1 is om te oefenen (niet om in te leveren), Opgave 2 is de inleveropgave, Opgave 3 is de bonusopgave (inleveren niet verplicht maar wel voordelig - zie tentamenregeling). Uiteraard kan je op het werkcollege vragen stellen over alle opgaven.

Voorlopige tentamenregeling: helft van het cijfer uit werkcollege, andere helft uit mondeling of schriftelijk tentamen of eindopdracht (mini-essay).

Zonder tegenbericht zijn alle vector-ruimten (en dus ook alle Hilbert-ruimten) gedefinieerd over $\mathbb{C}$.

Week 1: Genormeerde ruimten en Hilbert-ruimten (15 september)

- (a) Bekijk de definitie van een Hilbert-ruimte H (uit college of syllabus) en bewijs de Cauchy-Schwarz ongelijkheid

$$|(f, g)| \leq \|f\| \|g\|. \quad (1)$$

Hier is

$$\|f\| = \sqrt{(f, f)}. \quad (2)$$

- (b) Welke delen van de definitie van een Hilbert-ruimte worden *niet* gebruikt in de afleiding van (1)?
2. De **Stelling van Jordan en von Neumann** luidt: *Een norm $\|\cdot\|$ op een vector-ruimte is afkomstig van een inproduct via (2) desda*

$$\|f + g\|^2 + \|f - g\|^2 = 2(\|f\|^2 + \|g\|^2). \quad (3)$$

In dat geval geldt:

$$(f, g) = \frac{1}{4} (\|f + g\|^2 - \|f - g\|^2 + i\|f - ig\|^2 - i\|f + ig\|^2). \quad (4)$$

- Bekijk eerst als opwarmer de definitie van een norm en gebruik (1) om te laten zien dat $\|\cdot\|$ inderdaad een norm op H definieert.
- Bewijs dan uit de definitie van het inproduct dat (3) en (4) uit (2) volgen. Dit geeft één kant van de stelling.
- Bewijs dan een aantal stappen van de omgekeerde richting: als (4) het linkerlid definieert, dan voldoet dit aan alle eisen voor het inproduct. Toon eerst aan dat $(f, f) \geq 0$, dan dat $(g, f) = \overline{(f, g)}$, en ten slotte dat $(f, f) = 0 \Rightarrow f = 0$.

3. Nu maak je het bewijs af.

- (a) Toon eerst aan dat $(f, g + h) = (f, g) + (f, h)$. Dit moet je slim aanpakken.
- (b) Bewijs vervolgens dat $(f, tg) = t(f, g)$ voor alle $t \in \mathbb{C}$. Doe dit eerst voor $t = 2$, dan voor $t = n \in \mathbb{N}$, dan voor $t \in \mathbb{Z}$, dan voor $t \in \mathbb{Q}$. Gebruik dan zonder bewijs dat $\lim_{n \rightarrow \infty} (f, t_n g) = (f, (\lim_{n \rightarrow \infty} t_n)g)$ om over te gaan naar $t \in \mathbb{R}$. Dan weer makkelijk: toon aan dat $(f, ig) = i(f, g)$ en combineer uiteindelijk alles tot $t \in \mathbb{C}$.

Week 2: Volledigheid (21-22 september)

1. Bekijk de vector-ruimte $V = C([0, 1], \mathbb{C})$ met norm

$$\|f\|^2 = \int_0^1 dx |f(x)|^2.$$

Laat zien dat V niet volledig is. Hint: laat zien dat de rij functies

$$f_n(x) := \begin{cases} 0 & (x \leq 1/2) \\ n(x - 1/2) & (1/2 \leq x \leq 1/2 + 1/n) \\ 1 & (x \geq 1/2 + 1/n) \end{cases}$$

een Cauchy-rij is m.b.t. de norm $\|\cdot\|$ maar dat die rij geen limiet heeft in V . Wat is de limiet?

2. Laat V een vector-ruimte zijn met norm $\|\cdot\|$, met (formele) completering

$$\tilde{V} := \{\text{Cauchy-rijen } (f_n) \text{ in } V\} / \sim,$$

waarbij $(f_n) \sim (g_n)$ desda $\lim_k \|f_k - g_k\| = 0$.

- Geef natuurlijke operaties waaronder $\tilde{V}$ een vector-ruimte is (gedaan op college).
- Laat zien dat $\lim_k \|f_k\|$ bestaat (ook als de Cauchy-rij (f_n) geen limiet heeft in V).
- Stel dat de norm in V van een inproduct $(\cdot, \cdot)$ komt. Laat zien dat $\lim_k (f_k, g_k)$ bestaat (ook als de Cauchy-rijen (f_n) en (g_n) geen limiet hebben in V).
- Geef een injective afbeelding $V \xrightarrow{\iota} \tilde{V}$ met de eigenschap dat $\|\iota(v)\|_{\sim} = \|v\|$ voor alle $v \in V$, waarbij

$$\|[f_n]\|_{\sim} := \lim_k \|f_k\|.$$

(gedaan op college).

- Gebruik (c) om naast deze norm ook het inproduct in $\tilde{V}$ te definiëren. (gedaan op college).
  - Laat zien dat de ruimte $\ell_c(\mathbb{N})$, bestaande uit eindige rijtjes ofwel uit functies $f : \mathbb{N} \rightarrow \mathbb{C}$ die slechts in eindig veel punten niet nul zijn, niet volledig is in de norm $\|f\|^2 := \sum_k |f(k)|^2$ (aangeduid op college).
  - Geef een unitaire transformatie tussen de formele completering $\widetilde{\ell_c(\mathbb{N})}$ van $\ell_c(\mathbb{N})$ en de ruimte $\ell^2(\mathbb{N})$ van alle functies $f : \mathbb{N} \rightarrow \mathbb{C}$ die voldoen aan de eis $\|f\|^2 := \sum_k |f(k)|^2 < \infty$.
3. (a) Laat zien dat $\tilde{V}$ uit de vorige opgave volledig is in de norm $\|\cdot\|_{\sim}$.
 (b) Bewijs zonder (a) te gebruiken direct dat $\ell^2(\mathbb{N})$ volledig is in de gegeven norm.

Week 3: ℓ^2 en L^2 (29 september)

1. (a) Bewijs dat ℓ^∞ volledig is in de norm $\|\cdot\|_\infty$.
(b) Bewijs dat $C(\Omega)$ volledig is in de norm $\|\cdot\|_\infty$ als Ω compact is (zie Analyse 3).
(c) Bewijs dat als $\|f_n - h_n\|_2 \leq 2^{-n}$ for all n en (f_n) is Cauchy, dan is ook (h_n) Cauchy (zie syllabus).
2. Deze opgave legt het verband tussen de normen $\|\cdot\|_2$ en $\|\cdot\|_\infty$ in het kader van Hilbert-ruimten.

- (a) Stel $\varphi \in \ell^\infty$ en $f \in \ell^2$.
  - i. Bewijs dat $\varphi f \in \ell^2$ (waar φf het puntsgewijze product is van φ en f gezien als functies $\mathbb{N} \rightarrow \mathbb{C}$, i.e. $(\varphi f)(k) := \varphi(k)f(k)$).
  - ii. Definieer de uitdrukking

$$\|\varphi\| := \sup\{\|\varphi f\|_2 \mid f \in \ell^2, \|f\|_2 = 1\}. \quad (5)$$

Bewijs dat $\|\varphi\| = \|\varphi\|_\infty$.

- (b) Stel $\Omega \subset \mathbb{R}^n$ is compact en $\varphi \in C(\Omega)$ en $f \in \mathcal{L}^2(\Omega)$.
  - i. Bewijs dat $\varphi f \in \mathcal{L}^2(\Omega)$ (waar $(\varphi f)(x) := \varphi(x)f(x)$).
  - ii. Definieer

$$\|\varphi\| := \sup\{\|\varphi f\|_2 \mid f \in \mathcal{L}^2(\Omega), \|f\|_2 = 1\}. \quad (6)$$

Bewijs dat $\|\varphi\| = \|\varphi\|_\infty$.

3. (a) Stel dat een reeks (f_n) in $\mathcal{L}^2(\Omega)$ voldoet aan $\lim_n \|f_n\|_2 = 0$. Geldt dan $\lim_n f_n(x) = 0$ voor bijna alle x (i.e. buiten een verzameling van maat 0)?
(b) Stel dat een reeks (f_n) in $\mathcal{L}^2(\Omega)$ voldoet aan $\lim_n f_n(x) = 0$ voor bijna alle x . Geldt dan $\lim_n \|f_n\|_2 = 0$?

Week 4: Orthogonaliteit (6 oktober)

1. (a) Bewijs dat een deelruimte van een eindig-dimensionale Hilbert-ruimte gesloten is.
(b) Bewijs Proposition II.9 in the (nieuwe) syllabus.
2. Stel dat H een separabele Hilbert-ruimte is.
  - (a) Bewijs dat als $v = \sum_{k=1}^{\infty} v_k e_k$ (in de zin uitgelegd in de syllabus), dan $v_k = (e_k, v)$ en $\sum_k |(e_k, v)|^2 = \|v\|^2$ (dus precies als in het eindig-dimensionale geval).
  - (b) Leid hieruit af dat als (e_k) een o.n.b. is, de som $\sum_{k=1}^{\infty} v_k e_k$ convergeert desda $\sum_k |v_k|^2 < \infty$.
  - (c) Laat zien dat voor een separabele Hilbert-ruimte de definitie van een o.n.b. in the syllabus equivalent is met de volgende: *een aftelbare orthonormale verzameling vectoren $\{e_1, e_2, \dots\}$ in H is een o.n.b. als er geen andere orthonormale verzameling vectoren in H bestaat die $\{e_1, e_2, \dots\}$ als echte deelverzameling heeft.*
  - (d) Laat zien dat alle oneindig-dimensionale separabele Hilbert-ruimten isomorf zijn.
3. Ontwikkel een juist concept van een o.n.b. in een willekeurige Hilbert-ruimte (kijk eens in een boek in de bieb...)

Week 5: Operatoren (13 oktober)

1. (a) Laat (e_k) een o.n.b. zijn van een oneindig-dimensionale separabele Hilbert-ruimte H en stel dat $f, g \in H$. Bewijs dat

$$\sum_k (f, e_k)(e_k, g) = (f, g).$$

- (b) Stel $a : H_1 \rightarrow H_2$ is een operator. Laat zien dat met de definitie

$$\|a\| := \sup \{ \|av\|_{H_2}, v \in H_1, \|v\|_{H_1} = 1 \}, \quad (7)$$

in het geval dat $\|a\| < \infty$ volgt dat

$$\|a\| = \inf \{ C \geq 0 \mid \|av\|_{H_2} \leq C\|v\|_{H_1} \forall v \in H_1 \}. \quad (8)$$

- (c) Probeer Theorem III.2 te bewijzen zonder in de syllabus te kijken.

2. (a) Neem $\hat{a} \notin \ell^\infty$ en de bijbehorende vermenigvuldigingsoperator $a : \ell_c \rightarrow \ell^2$, gedefinieerd door $af = \hat{a}f$. Laat zien dat $\|a\|_{\ell_c} = \infty$ desda $\hat{a} \notin \ell^\infty$.

- (b) De zogenaamde positie-operator x uit de kwantummechanica is gedefinieerd van $D = C_c(\mathbb{R})$ naar $H = L^2(\mathbb{R})$ door $(xf)(x) = xf(x)$ (i.e. x is de vermenigvuldigingsoperator horende bij de functie $\hat{a}(x) = x$ op $\mathbb{R}$). Laat zien dat $\|x\|_{C_c(\mathbb{R})} = \infty$.

- (c) Bewijs Proposition III.3.

3. Kies uit de volgende twee opgaven:

- (a) Beschouw een operator $a : H_1 \rightarrow H_2$ als een afbeelding tussen H_1 en H_2 als topologische ruimten (zie syllabus) en bewijs dat a continu is in de topologische zin desda a begrensd is.
- (b) Bewijs in detail dat de norm van een matrix a gelijk is aan de wortel van de grootste eigenwaarde van $a * a$ (waar a^* de hermitisch geconjugeerde van a is, i.e. $(a^*)_{ij} = \overline{a_{ji}}$).

Week 6: De geadjungeerde (27 oktober)

1. (a) Bewijs dat $\|p\| = 1$ voor een projectie.
(b) Bewijs dat $\|u\| = 1$ voor een unitaire operator.
(c) Bedenk een voorbeeld van een onbegrensde functionaal $\varphi : D \subset H \rightarrow \mathbb{C}$ (bijvoorbeeld op $\ell_c \subset \ell^2$).
2. (a) Bewijs dat voor een gegeven basis (e_k) van een gesloten deelruimte K van een Hilbert-ruimte H de som $\sum_k (e_k, f)e_k$ voor iedere $f \in H$ convergeert (zie (III.18) in de syllabus).
(b) Geef een voorbeeld waaruit blijkt dat de som in (III.18) uit de syllabus, te weten

$$p : f \mapsto \sum_k (e_k, f)e_k \quad (9)$$

i.h.a *niet* convergeert in de operator-norm (III.3). Hint: neem $p = 1$ (i.e. de projectie op $K = H$), kies een o.n.b. (e_k) in H en toon aan dat

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \sup \left\{ \left\| \sum_{k=1}^n (e_k, f)e_k - f \right\|_H, f \in H, \|f\|_H = 1 \right\} \neq 0.$$

N.B. Voor *gegeven* f geldt uiteraard dat

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \left\| \sum_{k=1}^n (e_k, f)e_k - f \right\|_H = 0.$$

- (c) Bewijs dat de operator (III.18) ofwel (9) niet van de keuze van de basis in K afhangt.
  - (d) Bewijs dat voor iedere begrensde operator $a : H \rightarrow H$ geldt $\|a^*\| = \|a\|$ en $\|a^*a\| = \|a\|^2$ (kies zelf een slimme volgorde van deze twee deelopgaven!).
3. Bewijs Proposition III.8.

Week 7: Compacte operatoren (3 november)

- Bewijs Proposition IV.1 in de syllabus vanuit de lineaire algebra (dus niet met de methode in de syllabus).
  - Neem $a : \mathbb{C}^n \rightarrow \mathbb{C}^n$ linear en bewijs dat de functie $f \mapsto \|af\|^2$ van $\mathbb{C}^n$ naar $\mathbb{R}^+$ continu is.
  - Bewijs hetzelfde voor $a : H \rightarrow H$ met H een Hilbert-ruimte. Gebruik hierbij het volgende criterium voor continuïteit: een functie φ van H naar $\mathbb{C}$ (en dus i.h.b. naar $\mathbb{R}^+$) is continu als voor iedere convergente rij (f_n) in H met limiet f (i.e. $\lim_n \|f_n - f\| = 0$) geldt dat $\varphi(f_n) \rightarrow \varphi(f)$ in $\mathbb{C}$, oftewel $\lim_n |\varphi(f_n) - \varphi(f)| = 0$.
  - Stel dat $a : H \rightarrow H$ compact is en dat $K \subset H$ een gesloten deelruimte is. Bewijs dat als tevens $a^* = a$, dan a de ruimten K en $K^\perp$ is zichzelf afbeeldt en laat zien dat de beperking van a tot K ook compact is (en evenzo de beperking van a tot $K^\perp$).
- Laat zien dat een operator $a : H \rightarrow H$ met eindig-dimensionaal bereik (i.e. $\dim(aH) < \infty$) compact is.
  - Laat zien dat voor de eigenwaarden (λ_i) van een zelfgeadjungeerde compacte operator geldt:

$$\lim_{i \rightarrow \infty} |\lambda_i| = 0. \quad (10)$$

Neem hierbij aan dat de eigenwaarden geordend zijn zodat $|\lambda_1| \geq |\lambda_2| \geq \dots$

- Bewijs omgekeerd dat een zelfgeadjungeerde operator van de vorm

$$a = \sum_i \lambda_i p_i$$

met alle p_i eindig-dimensionale projecties (zie syllabus) compact is als (10) geldt.

- Bewijs dat een operator compact is desda deze de norm-limiet van een rij operatoren met eindig-dimensionaal bereik is.

Week 8: Het spoor (17 november)

- Geef een voorbeeld van een operator a waarvoor $\sum_k (e_k, ae_k)$ in de ene basis eindig is en in een andere basis oneindig.
  - Geef in je eigen woorden het wiskundige verband tussen spoorklasse-operatoren in de theorie van Hilbert-ruimten en dichtheidsmatrices c.q. gemengde toestanden in de kwantumtheorie.
  - Zoek in een natuurkundeboek- of dictaat iets dat een dichtheidsmatrix wordt genoemd en ga na of het dat ook echt is in wiskundige zin.
- Deze opgave geeft een alternatieve definitie van het spoor van een operator. Voor $a : H \rightarrow H$ begrensd definiëren we $|a| := \sqrt{a^*a}$, waar de wortel is beschreven in de bonusopgave (je hoeft die niet te maken om te begrijpen wat de wortel betekent). Stel eerst dat $a \geq 0$ (in de zin dat $(f, af) \geq 0$ voor alle $f \in H$) en definieer voor een dergelijke a :

$$\text{Tr}(a) := \sum_k (e_k, ae_k), \quad (11)$$

waar (e_k) een o.n.b. van H is.

- Bewijs dat $\text{Tr}(a)$ onafhankelijk is van de keuze van de o.n.b.
  - Bewijs dat $\text{Tr}(uau^{-1}) = \text{Tr}(a)$ voor iedere unitaire operator u .
  - Vanaf nu nemen we niet meer aan dat $a \geq 0$. We zeggen voor een willekeurige begrensde operator a dat $a \in B_1(H)$, ofwel dat a spoorklasse is, als $\text{Tr}(|a|) < \infty$.
  - Bewijs dat als $a \in B_1(H)$, dan $\text{Tr}(a)$ zoals gedefinieerd in (11) eindig is en onafhankelijk is van de keuze van de o.n.b.
  - Bewijs dat als $a \in B_1(H)$ en b begrensd, dan geldt $ab \in B_1(H)$ en $ba \in B_1(H)$. Hint: bewijs eerst dat b de som is van vier unitaire operatoren en vervolgens dat als u unitair is en $a \in B_1(H)$, dan $au \in B_1(H)$ en $ua \in B_1(H)$. Neem ten slotte aan (zie bonusopgave) dat als $a_1 \in B_1(H)$ en $a_2 \in B_1(H)$, dan $a_1 + a_2 \in B_1(H)$ (deze voor de hand liggende eigenschap is in werkelijkheid bijzonder lastig te bewijzen).
- Kies tussen (a) en (b).
    - In deze opgave bewijs je de stelling van de Nederlandse wiskundige C. Visser (1910-2001): *Als $a : H \rightarrow H$ een begrensde operator is zodat $a \geq 0$, dan heeft deze een unieke wortel $\sqrt{a}$. Deze wortel is per definitie een begrensde operator op H met de eigenschappen $\sqrt{a}^2 = a$ en $\sqrt{a} \geq 0$.*

- i. Definieer een reeks polynomen op $[0, 1]$ door de recursierelatie

$$q_n(t) = \frac{1}{2} (t + q_{n-1}(t)^2)$$

met beginconditie $q_0 = 0$. Met de notatie $q(t) := 1 - \sqrt{1-t}$, laat zien dat $q_n \rightarrow q$ uniform. Laat zien dat $p_n := q_n - q_{n-1}$ een polynomial is met positieve coëfficiënten, en dat $\sum_n p_n \rightarrow q$ uniform.

- ii. Stel dat $a \in B(H)$ voldoet aan $0 \leq a \leq 1$ (iedere positieve a kan ≤ 1 worden gemaakt door te delen door de norm). Toon aan dat $0 \leq 1 - a \leq 1$. Bewijs dat $1 - \sum_n p_n(1 - a)$ uniform convergeert naar een positive operator $\sqrt{a}$ die voldoet aan $\sqrt{a}^2 = a$.
- iii. Laat zien dat $\sqrt{a}$ de unieke operator met deze eigenschappen is.
- (b) Bewijs dat als $a_1 \in B_1(H)$ en $a_2 \in B_1(H)$, dan $a_1 + a_2 \in B_1(H)$.

Week 9: gesloten operatoren (24 november)

1. Bewijs dat de condities in Definitie VI.2 in de syllabus equivalent zijn.
2. (a) Neem $H = \ell^2 := \ell^2(\mathbb{N})$ en kies een rij $\hat{a} : \mathbb{N} \rightarrow \mathbb{C}$ zodat $\sup_k \{|\hat{a}(k)|\} = \infty$. Dit geeft een operator $a : D(a) \rightarrow \ell^2$ door $(af)(k) := \hat{a}(k)f(k)$. Je weet uit Week 5, opgave 2(a), dat a onbegrensd is, zodat we niet $D(a) = \ell^2$ kunnen kiezen.
  - i. Bewijs dat a met de keus $D(a) = \ell_c$ (i.e. de rijtjes met eindig veel entries ongelijk aan 0) afsluitbaar (closable) is maar niet gesloten.
  - ii. Bewijs dat a met de alternatieve keus

$$D(a) = \{f \in \ell^2 \mid \hat{a}f \in \ell^2\}$$

gesloten is.

- iii. Bewijs dat de operator in ii de afsluiting (closure) van de operator in i is (zie Definitie VI.3).
- (b) We gaan nu precies hetzelfde in het continuüm doen. Neem $H = L^2(\Omega)$ voor een gebied $\Omega \subset \mathbb{R}^n$ (als je wilt kies je $\Omega = \mathbb{R}$ zonder puntenverlies) en kies een continue functie $\hat{a} : \mathbb{C} \rightarrow \mathbb{C}$ zodat $\sup_{x \in \Omega} \{|\hat{a}(x)|\} = \infty$. Dit geeft een operator $a : D(a) \rightarrow \ell^2$ door $(af)(x) := \hat{a}(x)f(x)$. Ook deze operator is onbegrensd. Als $\Omega = \mathbb{R}$ kun je denken aan $\hat{a}(x) = x$, de plaatsoperator uit de quantum mechanics.
- i. Bewijs dat a met de keus $D(a) = C_c(\Omega)$ afsluitbaar is maar niet gesloten.
  - ii. Bewijs dat a met de alternatieve keus

$$D(a) = \{f \in L^2(\Omega) \mid \hat{a}f \in L^2(\Omega)\}$$

gesloten is.

- iii. Bewijs dat de operator in ii de afsluiting van de operator in i is.

Hint bij (b): gebruik Theorem II.8. Verder gaat de opgave hetzelfde als (a).

3. Laat $H = L^2(\mathbb{R})$ neem een willekeurige functie $\hat{a} \in H$. Definieer nu een operator a met $D(a) = C_c(\mathbb{R})$ and $(af)(x) := f(0)\hat{a}(x)$ for $f \in D(a)$.
  - (a) Bewijs dat a onbegrensd is.
  - (b) Bewijs dat a niet afsluitbaar is.

Week 10: het spectrum (1 december)

- (a) Bekijk nog eens opgave 2b) van week 9. Noem a_1 de vermenigvuldigingsoperator a met $D(a_1) = C_c(\Omega)$, en a_2 dezelfde vermenigvuldigingsoperator (dus $a f = \hat{a} \cdot f$)

met

$$D(a_2) = \{f \in L^2(\Omega) \mid \hat{a}f \in L^2(\Omega)\}.$$

Stel dat $\hat{a}$ reëelwaardig is. Bewijs dat $a_1^* = a_2$ en dat $a_2^* = a_2$. Met andere woorden, a_1 is symmetrisch (en zelfs essentieel zelfgeadjungeerd) met afsluiting a_2 , en a_2 is zelfgeadjungeerd.

- (b) Stel dat a afsluitbaar is. Bewijs dat $a^* = a^{**}$ desda $a^* = a^-$.

2. We gaan verder met de vorige opgave (al hoef je die niet in te leveren). Stel nog steeds dat $\hat{a}$ reëelwaardig is. Je hebt aangetoond dat a_2 zelfgeadjungeerd is en nu ga je het spectrum ervan berekenen. Mocht je opgave 1 helemaal niet hebben bekeken: a_2 is de operator van $D(a_2) \subset L^2(\Omega)$ als boven naar $L^2(\Omega)$, gedefinieerd door $a_2 f = \hat{a} \cdot f$ voor een zekere functie $\hat{a} \in C(\Omega)$. Ook hier geldt, net als vorige week: als je wilt kies je $\Omega = \mathbb{R}$ zonder puntenverlies.

- (a) Bewijs dat de operator a_2 injectief is desda $\hat{a}(x) \neq 0$ voor bijna alle waarden van $x \in \Omega$ (i.e. buiten een verzameling van maat 0).

- (b) Bewijs dat a_2 surjectief is desda er een $\varepsilon > 0$ is, zodanig dat $|\hat{a}(x)| \geq \varepsilon$ voor bijna alle waarden van $x \in \Omega$.

- (c) Combineer (a) en (b) met het closed graph theorem om aan te tonen: als a_2 surjectief is, dan is hij ook injectief is met begrensde inverse.

- (d) Concludeer met behulp van (c) en de definitie van het spectrum dat $\sigma(a_2) = \hat{a}(\Omega)^-$, waarbij $\hat{a}(\Omega) := \{\hat{a}(x), x \in \Omega\}$. Het streepje boven $\hat{a}(\Omega)$ betekente dat je de afsluiting in $\mathbb{R}$ neemt.

3. Geef met behulp van een goed boek een volledig bewijs van het *closed graph theorem*. Suggesties: G.K. Pedersen, *Analysis Now* (Springer, New York, 1989 and 1995), M. Reed and B. Simon, *Methods of Modern Mathematical Physics, Vol. I: Functional Analysis* (Academic Press, San Diego, 1980).

Week 11: het spectrum II (8 december)

- Bereken het spectrum van de eenheidsoperator.
  - Geef zonder verder te lezen het bewijs van Lemma VII.7.
  - Schrijf het bewijs van Lemma VII.10 in de syllabus uit.
  - Geef het bewijs van Lemma VII.11.
- Ga de relevante definities na en laat daaruit zien hoe de tweede helft van Theorem VII.12 uit de eerste helft volgt.
  - Bewijs Corollary VII.13. Dit kun je doen door goed het bewijs van Theorem VII.6 te bestuderen.
- Kijk in een of meer van de boeken [5, 8, 18, 21, 24, 27] en geef het domein waarop de Hamiltoniaan van een elektron in een Coulombpotentiaal zelfgeadjungeerd is. Geef ook het domein waarop de Hamiltoniaan van het waterstofatoom zelfgeadjungeerd is.

Week 12: Stelling van Stone (15 december)

1. Laat zien dat $(u(t)\psi)(x) := \psi(x-t)$ op $H = L^2(\mathbb{R})$ voldoet aan de axioma's in Definitie VII.16 van een van $\mathbb{R}$ in de syllabus.
2. Geef de weggelaten details in het bewijs in de syllabus van Deel 1 van de Stelling van Stone:
  - (a) Bewijs dat $\psi_n \in D(h)$ voor alle $\psi \in H$;
  - (b) Bewijs dat $\psi_n \rightarrow \psi$ voor alle $\psi \in H$;
  - (c) Bewijs dat $R(h+i) = H$.
  - (d) Bewijs (VII.26), bijvoorbeeld door (VII.28) aan te tonen en dan in te koppelen.
3. Kies uit de volgende opgaven:
  - (a) Bewijs met behulp van de Stelling van Stone en de Fourier-transformatie dat de plaatsoperator $\hat{x}$ in de kwantummechanica zelfgeadjungeerd is op het domein $D(\hat{x}) \subset L^2(\mathbb{R})$, met
$$D(\hat{x}) := \{\psi \in L^2(\mathbb{R}) \mid x\psi \in L^2(\mathbb{R})\}. \quad (12)$$
  - (b) Bewijs de Stelling van Stone (Theorem VII.17) voor het geval dat h begrensd is.

Week 13: Spectraalmaten (22 december)

1. (a) Leid de eigenschappen 1 en 2 van de kansmaat $B \mapsto P(B)$ in Definitie VIII.2 af uit Definitie VIII.1 en (VIII.20).
(b) Schrijf de bewijzen in de syllabus van Lemma's VIII.4, 5 en 6 geheel uit.
2. (a) Leid (VIII.7), (VIII.13), en (VIII.15-16) af uit de definitie (VIII.8) van p en de details van deze definitie in sectie VIII.2.
(b) Bewijs (VIII.38).
3. Kies uit:
  - (a) Bewijs Proposition VIII.9.
  - (b) Zoek Lemma VIII.3 op in een analyseboek en geef een volledig bewijs.